

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

ภาคผนวก ก

ช้าง

ช้าง 2 ตระกูล

ช้างในโลกนี้มีตระกูลใหญ่อยู่ 2 ตระกูล คือ ช้างเอเชียและช้างแอฟริกา

ช้างเอเชีย (*Elephant maximus*)

ได้แก่ ช้างที่อาศัยอยู่ตามป่าในประเทศไทย อินเดีย พม่า มอญ กัมพูชา ศรีลังกา และมาเลเซีย เป็นต้น ช้างเอเชียมีขนาดความสูงในขณะที่มีความสมบูรณ์เต็มที่เฉลี่ยวัดจากปลายขาหน้าถึงไหล่ประมาณ 3 เมตร หัวเป็นโหนกมองจากข้างหน้าจะเห็นเป็น 2 ตอน กะโหลกหัวใหญ่มีมันสมองมาก จึงเฉลียวฉลาดสามารถนำมาฝึกให้ทำงานหรือฝึกให้แสดงต่างๆ ได้ ใบหูเป็นแผ่นกว้างและขอบหูด้านบนอยู่ในระดับของหัวช้าง ปลายวงจะมีจะงอยเดียวหลังโค้งจนแลเห็นซัด เท้าหน้าทีเล็บช้างละ 5 เล็บ เท้าหลังมีช้างละ 4 เล็บ

ช้างเอเชียซึ่งรวมทั้งช้างไทยนี้ ถ้าเป็นช้างตัวผู้ที่เรียกว่า ช้างพลาย นั้นจะมีงา ส่วนช้างตัวเมียที่เรียกว่าช้างพังนั้น ตามปกติไม่มีงา หรือบางครั้งอาจมีงาสั้นๆ เรียกว่า ขนาย ช้างพลายที่ไม่มีงาก็มีอยู่บ้างเรียกว่า ช้างสีคอ

ช้างแอฟริกา (*Loxodonta africana*)

ได้แก่ช้างในทวีปแอฟริกา ความสูงโดยเฉลี่ย 3.5 เมตร ซึ่งนับว่าสูงกว่าช้างเอเชีย หัวช้างแอฟริกาจะเล็กกว่าหัวช้างเอเชียเห็นได้อย่างชัดเจน และมีโหนกที่หัวเพียงลอนเดียว ลักษณะที่แตกต่างกับช้างเอเชียที่เห็นชัดอีกอย่างหนึ่งคือ มีใบหูที่ใหญ่กว่า มีขอบหูด้านบนสูงกว่าระดับของหัวช้าง เมื่อกางออกเต็มที่จะเห็นว่าใบหูใหญ่มาก ปลายวงมี 2 จะงอย เท้าหน้ามีเล็บช้างละ 5 เล็บ เท้าหลังที่ช้างละ 3 เล็บ เป็นช้างที่มีความฉลาดน้อยกว่าช้างเอเชียและคว่ำย ยังไม่มีผู้ใดนำมาฝึกใช้งานหรือฝึกเพื่อการแสดง ช้างแอฟริกาทั้งตัวผู้และตัวเมียมีงาเหมือนกันทั้งนั้น

นอกจากช้าง 2 ตระกูลดังกล่าวแล้ว ยังมีช้างแคระ (*Pygmy elephant*) สูงราว 2 เมตร เป็นช้างแอฟริกาอยู่ตามลุ่มน้ำแม่น้ำคองโก มีเหลืออยู่เพียงจำนวนน้อยเพราะชาวแอฟริกามักล่าเอาเนื้อไปปรุงอาหาร ช้างแคระนี้ในประเทศไทยก็เคยมีอยู่ตามป่าชายทะเลสาบสงขลา เรียกว่า ช้างค่อม แต่ในปัจจุบันสูญพันธุ์แล้ว เพราะถูกคนล่าเอาเนื้อไปทำอาหารเช่นเดียวกัน จึงนับเป็นเรื่องที่น่าเสียดายที่คนในสมัยนี้ไม่มีโอกาสเห็น

ลักษณะและธรรมชาติของช้าง

ช้างเป็นสัตว์บกที่มีขนาดตัวใหญ่ที่สุด เลี้ยงลูกด้วยน้ำนม เป็นสัตว์แข็งแรง มีกำลังมาก มีขาใหญ่ 4 ขา พื้นเท้าของมันอ่อนนุ่ม เมื่อช้างเดินจึงไม่มีใครได้ยินเสียง ส่วนการนอนของช้างนั้น โดยธรรมชาติช้างจะนอนตะแคงลำตัวลงกับพื้น และมีการหาวนอนและนอนกรนเช่นเดียวกับมนุษย์ ตามปกติช้างจะนอนหลับในระยะเวลาสั้นเพียง 3-4 ชั่วโมง เวลานอนอยู่ในระหว่างเวลา 23.00 นาฬิกา ถึง 03.00 นาฬิกา ช้างไม่นอนกลางวันนอกจากมีอาการไม่สบาย

งวงช้าง

คือ จมูกของช้าง ยาวถึงพื้น ใช้หายใจและจับสิ่งของต่าง ๆ ได้ และใช้หยิบอาหารเข้าปาก ปลายงวงมีรู 2 รู กลวงตลอดความยาวของงวงช้าง งวงช้างไม่มีกระดูกแข็งอยู่ภายใน จึงอ่อนไหวและแกว่งไปมาได้ง่าย งวงนี้ยังใช้ม้วนน้ำและพ่นน้ำเล่นได้ เมื่อช้างจะดื่มน้ำจะใช้งวงคุดน้ำเข้าไปเก็บในงวงก่อนแล้วจึงพ่นน้ำจากงวงเข้าไปในปากอีกทีหนึ่ง

งาช้าง

เป็นสิ่งสวยงามและมีราคามากที่สุดในตัวช้าง งาช้างก็คือฟันหน้าหรือเขี้ยวของช้าง งอกออกจากขากรรไกรบนข้างละอัน งาช้างทั้งคู่มีสีขาวนวล เริ่มโผล่ให้เห็นเมื่อช้างมีอายุประมาณ 2-5 ปี งาช้างที่สวยงามจะต้องมีโค้งเรียบสม่ำเสมอจนเกือบเป็นรูปครึ่งวงกลม ช้างใช้งาเป็นอาวุธสำหรับป้องกันตัว ต่อสู้กับสัตว์ร้ายหรือต่อสู้กับช้างเชือกอื่นๆ

งาช้างมี 2 ชนิด คือ งาปลี มีความยาวไม่มาก แต่มีลำใหญ่วัดโคยรอบประมาณ 15 นิ้วพุ่งขึ้นไป งาเครี หรือ งาหวาย หมายถึงงาที่ยาวรี มีความกว้างโคยรอบไม่ถึง 14 นิ้ว

นัยน์ตา

ช้างมีตาเล็กมากเมื่อเทียบกับรูปร่างอันสูงใหญ่ แต่ก็สามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจนดี และเห็นได้แต่ไกล

ใบหู

มีลักษณะเป็นแผ่นใหญ่คล้ายพัด โบกไปมาอยู่เสมอ เมื่อช้างกางใบหูออกจะได้ยินเสียงจากที่ไกลๆ ได้ดีขึ้น ช้างที่มีอายุมาก ใบหูจะม้วนลงมาและขอบล่างมักเว้าแหว่ง การเว้าแหว่งของขอบล่างใบหูอาจใช้คาดคะเนอายุของช้างได้อย่างคร่าวๆ ถ้าใบหูเว้าแหว่งน้อยก็แสดงว่าอายุยังน้อย ถ้าเว้าแหว่งมากก็หมายถึงอายุมาก

หาง

หางข้างมีลักษณะกลมยาวเรียวยาวไปถึงเข้า ที่ปลายมีขนเส้นโตสีดำ ยาวประมาณ 4-6 นิ้ว เรียงเป็น 2 แถว ตลอดความยาวของหางประมาณ 6-7 นิ้ว

จำนวนเล็บ

ข้างมีนิ้วเท้าสั้นที่สุดจนเห็นแต่อุ้งเท้า มีเล็บ โผล่ให้เห็นเป็นบางเล็บ ส่วนมากมี 18 เล็บ คือ เท้าหน้าข้างละ 5 เล็บ เท้าหลังข้างละ 4 เล็บ บางตัวมี 16 บางตัวมี 20 เล็บ

ความสูง

ข้างแรกคลอดสูงประมาณ 3 ฟุต อายุ 5 ปี สูง 5 ฟุตเศษ , อายุ 10 ปี สูง 6 ฟุต , 15 ปี สูง 6 ฟุตเศษ , 20 ปี สูง 7 ฟุตเศษ , 25 ปี สูง 9 ฟุต ข้างพั่งส่วนมากสูงประมาณ 8 ฟุต ข้างพลายไทย ที่สมบูรณ์มีน้ำหนักประมาณ 4 ตัน (4,000 กิโลกรัม)

ชีวิตความเป็นอยู่ของข้าง

ข้างป่าในประเทศไทยมีอยู่ในแทบทุกจังหวัดที่มีป่าสูง ที่มีมากคือในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ หล่มสัก สระบุรี ปราจีนบุรี และจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ ข้างป่ามักเที่ยวไปเป็นฝูงหรือโขลง ในแหล่งที่มีหญ้าและน้ำอุดมสมบูรณ์อาจพบโขลงข้างตั้งแต่ 30-50 เชือก ถ้าภูมิประเทศอืดคักขาดแคลนจำนวนข้างในโขลงลดลง อาจมีจำนวนเพียง 10-20 เชือก

หัวหน้าโขลงเป็นข้างพลายที่แข็งแรงที่สุดและเดินนำโขลง คอยปกป้องอันตรายให้แก่ข้างในโขลง ตลอดจนนำไปหาอาหารกินในแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ ส่วนข้างที่แยกไปอยู่ตามลำพัง เรียกว่า ข้างโทน มักเป็นข้างที่ดุร้าย

ข้างไทยชอบอากาศเย็น จึงชอบอยู่ตามละเมาะไม้ที่มีหญ้าและลำธารน้ำ ไม่ชอบแดดจัด ข้างมักชอบลงอาบน้ำได้นาน และว่ายน้ำได้ดีมากถึงแม้ว่าจะลึกจนตัวมิดน้ำก็ตาม ข้างก็สามารถชูวงขึ้นหายใจโดยสะดวก ในเวลากลางวันที่แดดร้อนจัด ข้างชอบหลบไปอยู่ที่ใต้ร่มไม้ใบหนา ถ้าร้อนมากก็จะใช้วงใส่ลึกลงไปในปากเพื่อคุบน้ำออกจากกระเพาะแล้วพ่นน้ำไปตามไหล่ หลัง กอหัว เพื่อให้ผิวหนังเปียก น้ำที่คุบออกมาจากกระเพาะไม่มีกลิ่นเหม็น เพราะข้างเป็นสัตว์สะอาดไม่มีกลิ่นตัว ข้างที่ทำงานจะคืบน้ำมากประมาณวันละ 60 แกลลอนหรือราว 15 ปีบ

อาหาร

ช้างเป็นสัตว์ที่ไม่กินเนื้อ อาหารส่วนใหญ่ของมันจึงได้แก่ ต้นไม้ใบหญ้า ช้างกินอาหารคิดเป็นน้ำหนักประมาณ 250 กิโลกรัมต่อวัน อาหารของช้างได้แก่

หญ้า มีหลายชนิดที่ช้างชอบ เช่น หญ้าคา อ้อย หญ้าแพรก หญ้าปล้อง หญ้าปากควาย เป็นต้น

ไม้ไผ่ ได้แก่ หน่อไม้และยอดอ่อนของไม้ป่า ไม้รวก ไม้ข้าวหลาม เป็นต้น

เถาวัลย์ ได้แก่ บรเพ็ด ส้มป่อย เถาวัลย์แดง เป็นต้น

ไม้ยืนต้น ช้างชอบกินทั้งเปลือก ใบ และผล เช่น กกล้วย ขนุน ไทร สัก อ้อยช้าง มะพร้าว มะขาม มะขวิด เป็นต้น

พืชไร่ ช้างกินข้าว ข้าวโพด อ้อย สับปะรด พริก แตง มะละกอ เป็นต้น

ดินโป่ง ช้างชอบกินดินโป่งเป็นบางเวลา ดินโป่งประกอบด้วย แร่ธาตุต่างๆ ที่จำเป็นต่อร่างกาย เช่น โบแทสเซียม แคลเซียม ฟอสฟอรัส แมกนีเซียม

ช้างป่าชอบกินผลไม้สุกมาก และสามารถจำฤดูกาลผลไม้สุกได้ แม้จะต้องเดินทางเป็นระยะทางไกลเพื่อทันกินผลไม้เหล่านั้น นับว่าช้างมีความจำดีมาก มันใช้ปลายวงเก็บผลไม้ใส่ปากเคี้ยวทีละลูก บางช้างก็ใช้หัวชนต้นไม้ให้ผลร่วงครวละมากๆ แล้วเก็บผลกินจากใต้ต้น

ช้างที่นำมาเลี้ยงไว้ในหมู่บ้านสำหรับใช้งานนั้น ผู้เลี้ยงจะต้องหาอาหารเสริมให้กินตามที่มันชอบ เช่น ข้าวเปลือก กกล้วย อ้อย มะละกอ เป็นต้น และมักผสมเกลือลงในอาหารเพื่อทดแทนดินโป่งที่ช้างเคยกินในป่า นอกจากนี้ยังให้มะขามเปียกปั้นก้อนใส่เกลือไว้ช้างในให้ช้างกินบางครั้ง บางคราว ช้างชอบมะขามเปียกมากและใช้เป็นยาระบายอ่อนๆ เมื่อจะให้ช้างกินยามักจะใส่ยาในก้อนมะขามเปียกเพื่อให้กินง่าย

การตั้งท้องและตกลูก

ช้างพังที่ร่างกายสมบูรณ์ดีจะเริ่มมีลูกตั้งแต่อายุ 15-16 ปี ขึ้นไปจนถึง 50 ปี ตลอดชีวิตของแม่ช้างแต่ละช้างอาจมีลูกได้ 3-4 เชือก ตามปกติแม่ช้างจะตกลูกได้เพียงครั้งละ 1 เชือก และมีลูกห่างกันราว 3 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการทำงานของช้าง ช้างบ้านมีลูกน้อยกว่าช้างป่าที่อยู่อย่างอิสระไม่ต้องทำงานหนัก

การผสมพันธุ์ของช้างไม่เลือกฤดู แต่มักเป็นฤดูร้อน และอาจตกลูกในราวเดือนธันวาคม มกราคม หรือกุมภาพันธ์ การตั้งท้องของช้างมีระยะเวลาระหว่าง 21-22 เดือน และการตั้งท้องของช้างนั้นสังเกตยาก เพราะช้างตัวใหญ่อ้วนกลมอยู่แล้ว ผู้เลี้ยงช้างจึงมักต้องสังเกตอาการอู้อัย เต้านมขยายตัวออก น่านมไหลหรือไม่ยอมทำงาน เป็นต้น

ลักษณะตามอย่างหนึ่งของแม่ช้างก็คือ เมื่อรู้สึกตัวว่าท้องแก่มาก ก็มักจะหาช้างพังด้วยกันไว้เป็นเพื่อน เรียกว่า แม่รับ ซึ่งจะช่วยทำหน้าที่เลี้ยงลูกช้าง แม่รับจะรักและหวงแหนลูกช้างยิ่งกว่าแม่จริงเสียอีก เมื่อแม่ช้างใกล้ถึงกำหนดที่จะตกลูก มักจะไปแสวงหาที่ซึ่งมีหญ้าอ่อนหรือพื้นดินนุ่มไว้รองรับลูกที่จะเกิดมา ก่อนตกลูกแม่ช้างจะเจ็บท้องและส่งเสียงร้องโอดครวญเสียงดังอยู่ราว 2-3 ชั่วโมง ตลอดเวลาจะทรนทรายกระสับกระส่าย ส่วนมากมักตกลูกในตอนกลางคืน

เมื่อแม่ช้างจะตกลูกจะย่อขาหลังทั้งสองขา สดตัวทางส่วนท้ายให้ต่ำลงคล้ายกับเป็นการนั่งของๆ ทั้งนี้เพื่อมิให้ลูกช้างตกจากที่สูงจนเกินไป ซึ่งอาจเป็นอันตรายได้ ลูกช้างที่เกิดใหม่ ๆ จะมีเยื่อบางๆ หุ้มอยู่ แม่รับจะช่วยฉีกเยื่อนี้ออก บางครั้งแม่ช้างก็ฉีกเอง ลูกช้างจะนอนตะแคงนิ่งๆ อยู่ประมาณ 1-2 ชั่วโมง แล้วจึงกระดิกหู กระดิกหาง งวง และแข้งขาอย่างช้าๆ หลังจากนั้นจะลุกขึ้นยืน และเดินได้ทีเดียว

ลูกช้างเมื่อแรกเกิดมีขนยาว งวงสั้น สูงวัดที่ไหล่ระหว่าง 2 พุศครั้งถึง 3 พุศ งวงยาวระหว่าง 10-15 นิ้วฟูต มีน้ำหนักราว 100 กิโลกรัม แม่รับจะช่วยประคับประคองลูกช้างอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งลูกช้างเข้าไปกินนมแม่ได้ แม่ช้างมีนมสองเต้าลูกช้างกินนมแม่ โดยใช้ปากแล้วม้วนงวงหรือยกงวงขึ้น ลูกช้างกินนมแม่อยู่หลายเดือนถึงแม่จะกินหญ้าได้แล้วก็ตาม แม่รับจะคอยดูแลลูกช้างอยู่เสมอ รวมทั้งพาลูกช้างไปหัดกินหญ้าอ่อน ลูกช้างที่ยังกินนมแม่อยู่มักชุกชุนและอาจได้รับอันตรายจากอุบัติเหตุเล็กๆ น้อยๆ เช่น ไม้ก่ลึงทับ หรือถูกสัตว์ที่มีพิษกัดเพราะไปเล่นกับมันโดยไม่ทราบว่ามีอันตราย แม่รับจึงคอยติดตามระวังภัยให้ลูกช้างเป็นเวลาหลายปี

ช้างตกมัน

ช้างพลายและช้างพังเมื่อเจริญเติบโตเต็มที่และร่างกายสมบูรณ์อายุอยู่ในเกณฑ์ที่จะผสมพันธุ์ได้จะตกมันได้ทั้งสิ้น อายุในเกณฑ์ตกมันอยู่ในระหว่าง 20-40 ปี เมื่อช้างตกมันครั้งหนึ่งแล้วก็จะตกมันทุกปีปีละครั้ง ช้างที่ไม่ตกมันคือ ช้างอ่อนแอหรือเป็นโรค อาการตกมันอาจเกิดขึ้นได้ทุกฤดูกาล ส่วนมากเป็นในฤดูหนาว

อาการตกมันของช้างสังเกตได้ดังนี้คือ ก่อนตกมันช้างจะมีอาการซึมบางครั้งก็ดุร้าย เกรอาการไม่ดี พยายามดิ้นโซ่ล่ามให้ขาดและทำร้ายช้างอื่นแม้กระทั่งคนเลี้ยง ต่อมน้ำมันที่ขมับทั้งสองข้างจะบวมขึ้นและมีน้ำมันไหลออกมา น้ำมันนี้มีกลิ่นเหม็นรุนแรง อาการตกมันจะเป็นอยู่ราว 2-3 สัปดาห์ก็จะค่อยๆ หายไป ช้างพังที่ตกมันมักจะมีอาการดุร้ายน้อยกว่าช้างพลาย

ผู้เลี้ยงช้างเมื่อทราบว่าช้างตกมันจะต้องแยกออกจากช้างอื่นๆ เปลี่ยนโซ่ล่ามให้ใหญ่ขึ้นและนำช้างตกมันไปผูกล่ามอย่างแข็งแรงในที่ร่มรื่น ก่อไฟไว้รอบๆ ช้าง เพื่อช่วยดับกลิ่นน้ำมัน มิ

ฉะนั้นข้างอื่นๆ ที่มีได้คกมันจะเข้ามาทำร้าย การให้อาหารข้างคกมันนิยมให้ผักเขียว หญ้าและน้ำพอสมควร และงคการใช้งานจนกระทั่งหายเป็นปกติ

โรคภัยไข้เจ็บของข้าง

ในสารคดีเรื่องข้างในสารานุกรมสำหรับเยาวชน เล่ม 3 ได้กล่าวถึง โรคของข้างว่า ข้างที่ทำงานในป่ามักจะถูกหนามทิ่มตำผิวหนังทำให้เป็นตุ่มพุพอง ทั้งนี้เนื่องจากแมลงวันป่ามาไข่ได้ตามรูขุมขนของข้างเกิดเป็นตัวหนอนอาศัยอยู่ตามขนข้างและคุดเลือดข้างกินเป็นอาหาร เมื่อตัวหนอนแก่ก็จะกลายเป็นแมลงวันป่าคอยรบกวนข้าง และตามรูขุมขนที่หนอนเคยอาศัยอยู่ก็จะอักเสบเป็นตุ่มเป็นหนองขึ้นได้ วิธีป้องกันก็คือ ให้ข้างได้อาบน้ำอยู่เสมอ

โรคอีกอย่างหนึ่งที่ข้างเป็นกันมากคือ โรคพยาธิฟิลาเรีย (Filaria) ซึ่งขยุงเป็นพาหะ ขยุงที่กัดสัตว์ที่เป็นโรคนี้นมาแล้วกัดข้างทำให้พยาธิที่ติดมากับแมลงเข้าไปเจริญเติบโตอยู่ในเส้นโลหิตของข้างจนกระทั่งเข้าไปอุดตันในหัวใจ ทำให้ข้างตาย

โรคอื่นๆ ก็ยังมีโรคติดต่อร้ายแรงของสัตว์จำพวกวัว ควาย ซึ่งอาจติดต่อถึงข้างได้ เช่น โรคแอนแทรกซ์ เป็นโรคติดต่อที่ต้องแจ้งให้ทางการทราบ โรคคอบวมและโรคเซอร์รา (Surra) ซึ่งสัตว์แพทย์จะต้องเป็นผู้ป้องกันและรักษา

นิสัยของข้าง

ข้างเอเชียซึ่งรวมทั้งข้างไทยเป็นสัตว์ฉลาด สุภาพ สะอาด มีความจำดี รักเจ้าของ อดทน จากถิ่นที่เคยชินได้ สามารถใช้เท้าตองเหยียบเพื่อหยั่งว่าพื้นดินตรงไหนอ่อนทาน้ำหนักตัวไม่ได้ ข้างก็จะหลีกเลี่ยงไม่เหยียบย้ำ ข้างรักลูกของมันมาก ถ้าลูกข้างตายแม่ข้างจะเศร้าโศกเสียใจลึกซึ้ง บ้างข้างจะร้องให้น้ำตาไหลและไม่ยอมกินอาหารเป็นเวลานาน ข้างจะคุร้ายเฉพาะตอนที่คกมัน ซึ่งจะทำให้ความจำของมันเสื่อมจนบางครั้งอาจทำร้ายผู้เลี้ยงได้

ลักษณะของข้างที่ดี

ข้างดีจะต้องมีรูปร่างใหญ่โตแข็งแรง หัวโต แก้มเต็ม หน้าผากกว้าง ดวงตาแจ่มใส ขาแข็งแรง หลังข้างจะสูงตรงกลางเล็กน้อยลาดอย่างสม่ำเสมอไปทางหาง ลักษณะเช่นนี้ของหลังข้างเรียกว่า “แบก้านกกล้วย” เป็นลักษณะของหลังข้างที่ดีที่สุด เมื่อเวลายืนหัวข้างจะเซิดขึ้นมองคู่สง่างาข้างจะต้องยื่นออกมาสม่ำเสมอไม่บิดและไม่ห่างกันมากเกินไป ขาขีไบหูเรียบไม่ฉีกขาด ข้างที่สุขภาพดีจะยืนแกว่งวงและพับหูไปมาอยู่เสมอ และจะเดินหาหญ้าหรืออาหารอื่นๆ กินอยู่ตลอดเวลา เล็บเท้ามีเหงื่อซึมจากโคนเล็บซึ่งจะสังเกตได้จากรอยเปียกของฝุ่นที่เกาะเท้าข้าง

การสังเกตอายุช้างจะสังเกตได้จากขอบหูด้านบน ถ้ามี้วนกลมราว 1 ฟุต ช้างนั้นจะมีอายุประมาณ 25 ปี ถ้าขอบหูใหญ่ขึ้นและปลายขอบไม่ม้วนกลมแสดงว่าช้างอายุมาก ส่วนปลายใบหูส่วนที่อ่อนห้อยลงมานั้นก็เป็นเครื่องสังเกตได้ว่า ถ้าช้างมีอายุมากก็จะมีปลายหูฉีกขาด นอกจากนี้ช้างอายุมากจะมีแก้มตอหรือมีหนังเหี่ยว

ส่วนช้างลักษณะไม่ดีเรียกว่าลักษณะต้องเสียด เสียดของช้างหมายถึงลักษณะหรือรูปร่างและกิริยาของช้างที่แสดงออกซึ่งเป็นผลร้ายแก่เจ้าของ เช่น ทำให้เจ้าของประสบการขาดทุนหรือเจ็บไข้ไม่สบายอยู่เสมอ เสียดต่าง ๆ มีดังนี้คือ ช้างที่แสดงอาการทรวงวงขึ้นสูงและเอางวงยัดเข้าปาก เรียกว่า “กินนมฟ้า” ช้างที่ยืนโยกตัวออยหน้าออยหลังและยกหัวขึ้นลงเสมอ และในเวลาเดียวกันแก่งขาหลังไปด้วยเรียกว่า “หัวดำขาว” เสียดอาจต่างกันออกไปตามความเชื่อถือของท้องถิ่น บางถิ่นถือว่าหางช้างที่ยาวจนปักดินนั้นไม่ดี หางสั้นเกินไปจนเลยข้อกลางของขาหลังก็ไม่ดี หางงอเป็นขอก็ไม่ดี

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

ภาคผนวก ข

**แบบสำรวจความคิดเห็น
เจ้าหน้าที่ดูแลช่าง/ควาญช่าง**

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. เพศ	☐ ชาย
☐ หญิง	☐ ☐
2. อายุ.....ปี		☐
3. สถานภาพ	☐ โสด
☐ แต่งงาน
☐ หย่าร้าง	☐
☐
☐
4. การศึกษา	☐ ป. 4
☐ ป. 6
☐ ม.3
☐ ม.6 / ปวช.
☐ อนุปริญญา / ปวส.
☐ ปริญญาตรี
☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....	☐
☐
☐
☐
☐
☐
5. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....คน		☐
6. อาชีพ	☐ เกษตรกรรม
☐ รับจ้าง
☐ ข้าราชการ
☐ รัฐวิสาหกิจ
☐ ค้าขาย
☐ บริษัทเอกชน
☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....	☐
☐
☐
☐
☐
☐
7. ระยะเวลาในการทำงาน.....ปี		☐
8. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน.....บาท		☐

ตอนที่ 2 ข้อมูลความคิดเห็น

5 = มากที่สุด , 4 = มาก , 3 = ปานกลาง , 2 = น้อย , 1 = น้อยที่สุด

2.1 ความคิดเห็นต่อการนำช้างมาแสดง

รายการ	5	4	3	2	1
1. เป็นการนำช้างมาเพื่อการอนุรักษ์					
2. เป็นการทรมานสัตว์					
3. เป็นการนำมาเพื่อธุรกิจ					
4. เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม					
5. เพื่อความบันเทิง					

2.2 ความคิดเห็นต่อการนำช้างไปปล่อยไว้ในป่าเวลากลางคืน

รายการ	5	4	3	2	1
1. ต้องการให้ช้างอยู่ใกล้กับธรรมชาติ					
2. มีความกังวลต่ออันตรายกับช้าง					
3. ต้องการให้มีการกินอาหารที่เพียงพอจากป่า					
4. เคยมีการขโมยคังช้างในตอนกลางคืน					
5. ต้องมีการดูแลตลอดทุกๆ ชั่วโมง					

2.3 ความพึงพอใจในการทำงาน ณ สถานที่ที่ประกอบการอยู่

รายการ	5	4	3	2	1
1. สวัสดิการที่ได้รับจากที่ทำงาน					
2. ที่พักสำหรับครอบครัว					
3. รายได้					
4. การเปลี่ยนงาน					
5. พอใจกับหน้าที่ที่ปฏิบัติอยู่					

2.4 ความคิดเห็นต่อการทำงานของช่างกับการทำลายสิ่งแวดล้อม

รายการ	ทำลาย สิ่งแวดล้อม	ไม่ทำลาย สิ่งแวดล้อม
1. กิจกรรมการแสดงของช่าง		
2. การกินอาหารของช่าง		
3. การอาบน้ำของช่าง		
4. การเดินของช่าง		
5. การใช้ช่างทำงานซ้ำซากอยู่ในที่เดิมเป็นเวลานาน		

แบบสำรวจความคิดเห็น

ผู้บริหาร

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. เพศ	☐	ชาย	☐	☐
	☐	หญิง	☐	☐
2. อายุ.....ปี				☐
3. สถานภาพ	☐	โสด	☐	☐
	☐	แต่งงาน		
	☐	หย่าร้าง		
4. การศึกษา	☐	ป. 4	☐	☐
	☐	ป. 6		
	☐	ม.3		
	☐	ม.6 / ปวช.		
	☐	อนุปริญญา / ปวศ.		
	☐	ปริญญาตรี		
	☐	อื่นๆ (โปรดระบุ).....		
5. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....คน				☐
6. อาชีพ	☐	เกษตรกรกรรม	☐	☐
	☐	รับจ้าง		
	☐	ข้าราชการ		
	☐	รัฐวิสาหกิจ		
	☐	ค้าขาย		
	☐	บริษัทเอกชน		
	☐	อื่นๆ (โปรดระบุ).....		
7. ระยะเวลาในการทำงาน.....ปี				☐
8. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน.....บาท				☐

ตอนที่ 2 ข้อมูลความคิดเห็น

5 = มากที่สุด , 4 = มาก , 3 = ปานกลาง , 2 = น้อย , 1 = น้อยที่สุด

2.1 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการภายในหน่วยงาน

รายการ	5	4	3	2	1
1. การจัดการเหมาะสมกับสถานที่					
2. การจัดการเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ					
3. พนักงานมีประสิทธิภาพในการทำงาน					
4. จำนวนอุปกรณ์เครื่องใช้ สำนักงาน เพียงพอ					
5. จำนวนพนักงาน					

2.2 งบประมาณค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับช่าง

รายการ	5	4	3	2	1
1. งบประมาณมาจากรัฐบาล					
2. งบประมาณมาจากการบริจาค					
3. งบประมาณจากการแสดงการทำงานของช่าง					
4. งบประมาณเพียงพอเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของช่าง					
5. งบประมาณนำไปใช้จ่ายอย่างอื่นง					

2.3 งบประมาณค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ทุกคน

รายการ	5	4	3	2	1
1. งบประมาณจากรัฐบาล					
2. งบประมาณจากการบริจาค					
3. งบประมาณจากการแสดงของช่าง					
4. งบประมาณเพียงพอให้กับพนักงาน / เดือน					
5. งบประมาณเพียงพอกับการใช้จ่ายอย่างอื่น					

2.4 ความคิดเห็นเรื่องช่างกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

รายการ	5	4	3	2	1
1. มีผลกระทบต่อป่าไม้					
2. มีผลกระทบต่อแม่น้ำ/ลำธาร					
3. มีผลกระทบต่อทรัพยากรของดิน					
4. มีผลกระทบต่ออากาศ/กลิ่น/สภาพข้างเคียง					
5. มีการหาแนวทางการป้องกันการแก้ไข					

แบบสำรวจความคิดเห็น
นักท่องเที่ยว

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

		□ □
1. เพศ	☐ ชาย
☐ หญิง	□
2. อายุ.....ปี		□
3. สถานภาพ	☐ โสด
☐ แต่งงาน
☐ หย่าร้าง	□
4. การศึกษา	☐ ป. 4
☐ ป. 6
☐ ม.3
☐ ม.6 / ปวช.
☐ อนุปริญญา / ปวส.
☐ ปริญญาตรี
☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....	□
5. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....คน		□
6. อาชีพ	☐ เกษตรกรรม
☐ รับจ้าง
☐ ข้าราชการ
☐ รัฐวิสาหกิจ
☐ ค้าขาย
☐ บริษัทเอกชน
☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....	□
7. ระยะเวลาในการทำงาน.....ปี		□

ตอนที่ 2 ข้อมูลความคิดเห็น

5 = มากที่สุด , 4 = มาก , 3 = ปานกลาง , 2 = น้อย , 1 = น้อยที่สุด

2.1 ความคิดเห็นต่อบทบาทการทำงานของช่าง

รายการ	5	4	3	2	1
1. ชอบการแสดงการทำงาน of ช่าง					
2. สงสารช่าง					
3. เป็นการนำช่างมาทรมาน					
4. อยากให้ปล่อยช่างกลับไปอยู่ตามธรรมชาติ					
5. เป็นการอนุรักษ์ช่างวิธีหนึ่ง					

2.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำงานของช่างกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

รายการ	5	4	3	2	1
1. ช่างมีส่วนในการทำลายป่า					
2. ช่างมีส่วนในการทำให้แหล่งน้ำสกปรก					
3. ช่างมีส่วนทำให้เกิดการพังทลายของดิน					
4. อุจจาระของช่างทำให้เกิดมลพิษ (แก๊ส)					
5. ช่างทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง					

2.3 ความคิดเห็นต่อสภาพแวดล้อมของสถานที่ใช้แสดงช้าง

รายการ	5	4	3	2	1
1. ทำเลที่ตั้งเหมาะสม					
2. มีการแบ่งส่วนการบริการเหมาะสม/ สถานที่ชมการแสดงเหมาะสม					
3. มีลานจอดรถเหมาะสม					
4. มีห้องน้ำตั้งในที่ที่เหมาะสม					
5. มีร้านอาหารที่เหมาะสม					

2.4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการของหน่วยงาน

รายการ	5	4	3	2	1
1. สถานที่สามารถรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวได้เพียงพอ					
2. จัดสิ่งอำนวยความสะดวกได้เพียงพอ					
3. การจัดการเหมาะสมกับภูมิประเทศ					
4. การจัดการเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม					
5. การจัดการเหมาะสมกับการทำงานของช้าง					

แบบสำรวจความคิดเห็น
ชาวบ้านโกส่เคียง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. เพศ	☐ ชาย
☐ หญิง	☐ ☐
☐
2. อายุ.....ปี		☐
☐
3. สถานภาพ	☐ โสด
☐ แต่งงาน
☐ หย่าร้าง	☐
☐
☐
4. การศึกษา	☐ ป. 4
☐ ป. 6
☐ ม.3
☐ ม.6 / ปวช.
☐ อนุปริญญา / ปวส.
☐ ปริญญาตรี
☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....	☐
☐
☐
☐
☐
☐
5. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....คน		☐
☐
6. อาชีพ	☐ เกษตรกรรม
☐ รับจ้าง
☐ ข้าราชการ
☐ รัฐวิสาหกิจ
☐ ค้าขาย
☐ บริษัทเอกชน
☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....	☐
☐
☐
☐
☐
☐
7. ระยะเวลาในการทำงาน.....ปี		☐
8. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน.....บาท		☐

ตอนที่ 2 ข้อมูลความคิดเห็น

5 = มากที่สุด , 4 = มาก , 3 = ปานกลาง , 2 = น้อย , 1 = น้อยที่สุด

2.1 ท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับการแสดงของช้างหรือไม่

รายการ	
1. เกี่ยวข้อง	
2. ไม่เกี่ยวข้อง	

2.2 ท่านมีรายได้จากการแสดงของช้างในลักษณะใด

รายการ	ใช่	ไม่ใช่
1. รับจ้างเป็นประจำ		
2. รับจ้างเป็นครั้งคราว		
3. บริการนำทางนักท่องเที่ยว		
4. ขายสินค้า/อาหาร		
5. ขายของที่ระลึก		

2.3 ท่านคิดว่าการแสดงของช้างมีประโยชน์ในด้านใดบ้าง

รายการ	ใช่	ไม่ใช่
1. ชาวบ้านมีรายได้มากขึ้น		
2. ช่วยรักษาประเพณีการใช้ช้างทำงาน		
3. ช่วยอนุรักษ์ช้างไว้วิธีหนึ่ง		
4. ช่วยให้ท้องถิ่นมีรายได้จากการท่องเที่ยว		
5. ช่วยให้ประเทศมีรายได้จากการท่องเที่ยว		

2.4 ท่านคิดว่าการแสดงของช้างมีผลกระทบต่อการทำลายสภาพแวดล้อมในด้านใดบ้าง

รายการ	ใช่	ไม่ใช่
1. ทำลายป่า		
2. ทำลายสภาพแวดล้อม		
3. ทำให้ดินพังทลาย		
4. ทำให้แหล่งน้ำสกปรก		
5. ทำให้มีกลิ่นและเสียงรบกวน		

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ - สกุล	นางสาวอศิยา อุติผล
วัน เดือน ปี เกิด	29 มิถุนายน 2515
ประวัติการศึกษา	<p>พ.ศ.2529 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จากโรงเรียนลำปางกัลยาณี อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง</p> <p>พ.ศ. 2532 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนลำปางกัลยาณี อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง</p> <p>พ.ศ. 2534 สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญาศิลปศาสตร์ (ธุรกิจการท่องเที่ยว) จากสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่</p> <p>พ.ศ. 2536 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (อุตสาหกรรมท่องเที่ยว) จากสถาบันราชภัฏเชียงราย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย</p>
ประวัติการทำงาน	<p>พ.ศ. 2536 - 2537 (Service Express) Front Office The Westin Chiang Mai</p> <p>ปัจจุบัน อาจารย์ประจำสาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะศิลปศาสตร์ วิทยาลัยโยนก จังหวัดลำปาง</p>